

AZ AFRIKAI MIGRÁCIÓKEZELÉS MINT KOMPLEX FOLYAMAT

The African Migration Management as a Complex Process

Salvador Neto Luis¹

Absztrakt: Afrikában a migráció az elmúlt évtizedek egyik legfontosabb politikai-jogi kérdésévé vált. Jelen írás az afrikai migráció kezelésének gyakorlatát mutatja be a szubszaharai régió migrációs helyzetre fókuszálva. A szabályozási hiány miatt a migráció kérdése Afrikában is előtérbe került. A kontinens – és különösen a szubszaharai régió – válaszút előtt áll, ezért kihívásokkal és lehetőségekkel találkozik a migráció kérdésében, így hatékony kezelési gyakorlatra van szükség. Az egyik lehetséges megoldás a folyamatos határellenőrzés, a másik lehetséges megoldás pedig a migrációs diplomácia hatékonyságának növelése. Az emberi jogok megsértésére, a visszaélések megakadályozására, valamint az illegális migrációhoz és a menekültáramlathoz fűződő konfliktusokra egyes afrikai országokban kiemelt figyelmet kell fordítani. Afrika számára a legfontosabb, hogy a jövőben meg tudja tartani a képzett munkaerőt, valamint elősegítse a kontinensre történő visszavándorlást. Mindez persze abban az esetben lehetséges, amennyiben Afrika is vonzó kontinenssé válik a képzett orvosok, tudósok, mérnökök, valamint az elvándoroltak számára. Szükség van tehát mindazon oktatási intézményi kapacitást bővítő fejlesztésre és beruházásra, amellyel Afrika az elkövetkezendő évtizedekben versenyképesebbé válhat. Történeti és gazdasági szempontok miatt nélkülözhetetlen Európa együttműködése Afrikával a migráció területén.

¹ A szerzőről: Salvador Neto Luis a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola doktorandusza, az Angolai Köztársaság magyarországi Nagykövetségének munkatársa. E-mail: salvador.neto.salvador@gmail.com. Jelen tanulmányt a szerző kutatói minőségben készítette, és az nem tekinthető az Angolai Köztársaság magyarországi Nagykövetsége hivatalos álláspontjának.

A szerző további munkásságát lásd a Magyar Tudományos Művek Tára oldalán: <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=authors10066824>

Kulcsszavak: Afrika, Európai Unió, szubszaharai régió, migrációkezelés, fegyveres konfliktusok, menekültek

Abstract: In Africa, migration has become one of the most important political-legal issues in recent decades. This paper presents the practice of managing migration in Africa with a focus on the migration situation in the Sub-Saharan region. Due to the lack of regulation, the issue of migration has also come to the fore in Africa. The continent, the Sub-Saharan region in particular, is at a crossroads and is facing challenges and opportunities in the field of migration, therefore effective management practices are needed. One possible solution is continuous border control, the other one being the effectiveness of migration diplomacy. In some African countries particular attention needs to be paid to human rights violations, the prevention of abuses and conflicts over illegal migration and refugee flows. The most important issue for Africa is to be able to retain a skilled workforce in the future and to facilitate migration back to the continent. All this, of course, is possible if Africa also becomes an attractive continent for skilled doctors, scientists, engineers, and migrants. Therefore, all developments and investments expanding the institutional capacity of educational institutions are necessary to make Africa more competitive in the coming decades. For historical and economic reasons, Europe's cooperation with Africa on migration is essential.

Keywords: Africa, European Union, Sub-Saharan region, migration management, armed conflicts, refugees

BEVEZETÉS

A migrációs folyamat kiindulópontja a civilizáció megjelenésével egyidős, így az emberiség története szorosan kapcsolódik a népvándorlás történetéhez. Az afrikai társadalmat a több hullámban megvalósuló migrációs folyamatok formálták, a migrációs hullámok népességkeveredést, valamint némely esetben lakosságcserét is okoztak. A Szahara kiszáradásának következményeként nem valósult meg Afrika belső területeiről migrációs hullám a kontinensen kívülre.

Afrikát nemcsak a befelé áramló és a kontinensen belüli migráció jellemzi, hanem a rabszolgaság miatt kifelé is áramlott a népesség. Az ókorban megjelenő afrikai rabszolga-kereskedelem a migrációnak kényszerű,

nem szabad akaraton alapuló formája volt, amely által a mediterrán térségeket elárasztották az afrikai rabszolgák. A XVI. századtól kezdődően nemcsak a keleti, hanem a nyugati térségekben is e folyamat, a migráció sajátos formája valósult meg, így a XVIII. századra éves szinten százazres nagyságrendet jelentett a rabszolga-kereskedelem. A rabszolgákat elsősorban nem Európába, hanem az amerikai kontinensre kényszerítették, azonban nem elhanyagolható annak a néhány tízezer rabszolgának a száma sem, akiket Európába hurcoltak. Főúri körökben elterjedtté vált az inasként, kocsisként tartott rabszolga, akik közül néhányan kiemelkedő hírnevet is szereztek.²

A migráció különféle megvalósulási formáit többféle módon csoportosíthatjuk, azonban a legegyszerűbb és legalapvetőbb meghatározás a legális és az illegális migráció megkülönböztetése. Mindemellett egyéb tipológiák is léteznek, úgymint a szabályozott vagy a szabályozatlan migráció. Az utóbbi évekre a kényszermigráció jellemző, amelynek okai főként a szegénység, a természeti katasztrófák, az emberi jogok megsértése és a fegyveres konfliktusok számának növekedésében rejlenek.

I. AZ AFRIKAI MIGRÁCIÓT KIVÁLTÓ TÉNYEZŐK

Az afrikai lakosságra világviszonylatban alacsony mértékben jellemző a migráció, annak ellenére, hogy a kontinensen évről-évre jelentős népességnövekedés tapasztalható és az alacsony képzettségű munkaerő számára nincs biztosítva a megfelelő életminőség. A kontinens fejletlensége miatt kevésbé vonzó a külföldi munkaerő számára, szakképzett állampolgárait Európa és Észak-Amerika csábítja el.

Az afrikai kontinens a Föld leggazdagabb térsége, azonban mégis ez az egyik legszegényebb régió. Afrikában alacsony a képzettségi- és foglalkoztatási szint, az emberek nagy számban alultápláltak és munkájukért alacsonyabb munkabéren részesülnek. A kontinens elmaradottságának további oka a magas államadósság, amelyre az egyébként is alacsony nemzeti jövedelem nagyobb részét fordítják. Mindezen felül a növekvő népesség is tovább termeli a migrációra képes populációt. A dél-afrikai régiót csekély mértékben érinti a migráció, az itt élő bevándorlók csak kis száma menekült státuszú. Az Afrikán belüli népességmozgások meghatározó tényezői a különböző konfliktushelyzetek, háborúk, polgárháborúk. Etnikai konflik-

² BÚR – TARRÓSY, 2011. 99-100.o.

tusokhoz vezet a szegénység, valamint a rossz gazdasági helyzet, amelynek hátterében számos esetben a különböző etnikai összetétel áll. Az elmúlt 50 évben megvalósuló menekülthullámokat kiváltó összeütközések közel fele Afrikában tört ki, ami tovább rontotta a kontinens kilátásait.

A kiváltó okokat vizsgálva a környezeti adottságokról mint a migrációs folyamatokat leginkább befolyásoló tényezőkről is szükséges szót ejteni. A csapadék kiszámíthatatlansága nehezíti a mezőgazdasági termelést, az elsvatagosodás és a csapadékmentesség az élelmiszertermelés csökkenéséhez vezetett. A stagnáló fejlődés nehezzé teszi az afrikai emberek túlélési és felemelkedési esélyeit.³

Az utóbbi években Magyarországra tanulmányi céllal érkeznek afrikai diákok a Stipendium Hungaricum ösztöndíjprogram keretében⁴ (angolaiak, namíbiaiak, nigériaiak, egyiptomiak, ghánaiak, dél-afrikaiak, stb.). Magyarországon a jogszerűen tartózkodó afrikai bevándorlóknak többnyire sikerült megfelelően integrálódniuk, amit az is alátámaszt, hogy közülük sokan civil szervezetek munkájában vállalnak szerepet, valamint hídszerepet töltenek be szülőföldjük és választott hazájuk között. A tanulmányi céllal történő érkezés a migráció egészének meghatározó területe, ezért az oktatási együttműködés kiemelten fontos Afrika és Magyarország között.

Továbbá a migrációnak gazdasági nézőpontja is létezik, amikor a jobb megélhetés érdekében indulnak útnak az egyének. A fejlődő országok és a Nyugat között továbbra is éles szakadék húzódik, amely a népességvándorlás legfőbb irányítója. A magas életszínvonal reménye miatt Európa és Észak-Amerika továbbra is vonzó környezete maradt afrikai embertársainknak, akik sok esetben az éhhalál vagy a fegyveres összeütközések elkerülése érdekében menekülnek.

1.1. A FŐBB KIVÁLTÓ OKOK BEMUTATÁSA

Tekintettel arra, hogy a migráció az eddigiektől eltérően soha nem látott mértéket öltött, a XXI. századot a tömegmigráció korszakának nevezhetjük. Az afrikai bevándorlók száma az eltérő történelmi időszakokban nem egyforma mértékben változott. 2010 körül a kivándorlók száma kb. 214 millió volt, ami kiemelkedő mértékű, tekintve azt, hogy az

³ DE HAAS, i.m. 7.o.

⁴ 285/2013. (VII. 26.) KORM. RENDELET

ezredforduló időszakában még kb. 40 millióval kevesebb embert tartott nyilván az ENSZ.⁵

Az ENSZ 2050-re – a 2010-es adatokhoz viszonyítva – kétszer annyi bevándorlóval számol, akik majd egyrészt a fejlődő világból valamely más fejlett országba költöznek, másrészt a fejlődő világ valamelyik országából egy másik fejlődő országba vándorolnak. Európa csupán néhány százalékkal előzi meg Ázsiát, Latin-Amerika és Óceánia azonban jelentős lemaradással rendelkezik.⁶

A bevándorlók a magasabb jövedelemmel rendelkező országokat részesítik előnyben. A felsőfokú szakképzettséggel rendelkezők fejlett országokat választanak, így Ghána vagy Kenya is azok közé az országok közé tartozik, amelyeknek lakosai fejlődő országokba települtek át. Meghatározó az oktatás „elszívó” képessége is, így számottevő azoknak a külföldön diplomát szeretteknek a száma, akik abban az országban maradnak, ahol korábban tanultak. A hazautalt összeg továbbra is meghatározó, amely 2010-re a 300 milliárd dollárt is meghaladta.⁷ Az elvándorlás közösségi kérdés⁸, hiszen a bevándorlók pénzüsségeket tudnak utalni származási országukba, ezzel próbálják segíteni családtagjaikat. A hazautalás szempontjából folyamatos változás érzékelhető az egyes térségek között, az észak-afrikai térséget időközben a szubszaharai országok váltották fel, azonban a szubszaharai régió továbbra is kevesebb hozzájárulásban részesül. Az elvándorolt munkaerő az anyaország számára abban az esetben jelent komoly veszteséget, valamint nehezen orvosolható társadalmi és gazdasági problémát, amennyiben kisszámú képzett munkaerőről beszélünk, amely a migráció révén szívja el a szellemi kapacitást és a humán erőforrást.

Elmondhatjuk, hogy napjainkban Angola, Elefántcsontpart, Nigéria, Ghána, Gabon, Líbia, Kenya és a Dél-afrikai Köztársaság saját jogon válik migrációs célországgá⁹ a szubszaharai térséget jellemző migráció valójában egy intrakontinentális folyamatgyütttest takar.¹⁰ A kontinensen belüli kivándorlásnak okai a gazdasági válságok, politikai instabilitás, a polgárháborúk, a szegénység és az egyenlőtlenségek, amelyek a régió mindennapi

⁵ UNITED NATIONS, 2011.

⁶ WISE, 2014. 643–663.o.

⁷ UNITED NATIONS, 2011.

⁸ MARSAL, 2016. 100.o.

⁹ CASTLES – DE HAAS – MILLER, 2014. 142.o.

¹⁰ TARRÓSY, 2017. 5.o.

életét jellemzik, ezekre a problémákra még mindig nincs megnyugtató megoldás.

Afrikát gyors demográfiai növekedés jellemzi, amelyet nem képes követni a munkahelyek száma, így a vándorlás mondhatni eleve elrendeltetett az afrikai lakosság számára. A fegyveres konfliktusok csökkenése a kontinensen belüli menekültek számának visszaesésével járhat. Míg 1990-ben 5 millió volt az Afrikában élő menekültek száma, addig 2010-re ez a szám kb. 2,2 millióra csökkent, akik többnyire a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Szudánban vagy Csádban zajló háború vagy polgárháború katasztrófái elől menekültek. Mindemellett nem elhanyagolható azoknak a száma sem, akik saját országukban menekültként élnek. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) a menekültek nemzetközi jogi védelme és a menekültügyi problémák tartós megoldása érdekében tevékenykedik, és szem előtt tartja a 1951. évi Menekültügyi Egyezményt, az 1967. évi Kiegészítő Jegyzőkönyvet és az Afrikai Egységszervezet 1969. évi Egyezményét. A menekültek valódi terhet jelentenek a befogadó ország számára. Ugyanakkor a bevándorlók elleni erőszakcselekmények, valamint a kialakult polgárháborúk megváltoztatták az ország eddigi szemléletét a bevándorlók befogadására vonatkozóan. A jövőre való tekintettel nem elhanyagolható kérdés és komoly kihívások elé állítja az afrikai országokat a bevándorlók befogadása.¹¹

Kelet- és Dél-Afrika régóta kiemelt célpontja az ázsiai származású bevándorlóknak, akik ideiglenes munkavállalóként vagy tartós letelepedőként érkeznek az országba.¹² Afrika Kínával való kapcsolata a Kínába vándorolt afrikaiak számában is megmutatkozik, tekintettel arra, hogy a kínai kormány tanulmányi céllal számos ösztöndíjat hirdet meg Afrika-szerte. Emellett a diákok költségtérítésessel kínai diplomataprogramhoz is tudnak csatlakozni. India évszázados afrikai kapcsolatairól is szükséges említést tenni, hiszen az indo-afrikai kapcsolatok nagymértékben kötődnek az Afrikába tartó indiai bevándorlókhoz.

Líbiában 2011 elején becslések szerint két és fél millió vendégmunkás dolgozott, közülük mintegy másfél millió illegálisan.¹³ A hatmillió lakosú Líbiában élő külföldiek között a Nemzetközi Migrációs Szervezet adatai szerint jelentős volt a szubszaharai Afrikából származók

¹¹ FLAHAUX – DE HAAS, 2016. 1-25.o.

¹² ROGALY, 2009. 1749–1771.o.

¹³ UNHCR UPDATE ON THE HUMANITARIAN SITUATION IN LIBYA AND THE NEIGHBOURING COUNTRIES, 2011.

aránya (fő kibocsátó országok: Eritrea, Szomália, Niger, Csád, Mali, Nigéria, Gambia, Ghána).¹⁴

Demográfiai adottságai miatt Líbia már az 1970-es évektől kezdve vendégmunkásokra szorult. Ugyanakkor csak az 1990-es évektől kezdődően nőtt meg a fekete-afrikai bevándorlók száma Líbiában: Líbia és Csád között 1987-ben véget ért a háború, 1994-ben egyezményt kötöttek állampolgáraik szabad mozgásáról a két ország között, véget ért a nigeri és mali tuareg felkelés (1995 és 1996), és ezek a tényezők hozzájárultak ahhoz, hogy biztonságosabbá váljon az átkelés a Szaharán.¹⁵ És a legfőbb, bevándorlásra ösztönző tényező: Kaddáfi meghirdette a pánafrikanizmust, és többször is nyíltan biztatta a szubszaharai országok lakosait a munkavállalásra Líbiában – őket „testvérként” fogadja majd.¹⁶

Megállapítható, hogy az Afrikán belüli migráció elősegíti a munkanélküliség csökkentését, valamint egyértelmű, hogy a cirkuláris migráció – tehát a kibocsátó országba történő folyamatos visszatérés – elősegíti a regionális együttműködést és a magasan kvalifikált munkavállalók többirányú mozgását.¹⁷

A migráció kiváltó okait elemezve meg kell említenünk a természeti katasztrófák – szárazság, járványok¹⁸, árvizek – által kiváltott menekülést, amelyek az afrikai lakosságot évezredek óta sújtják. Az előrejelzések szerint a globális felmelegedés Afrika országait jobban fogja érinteni, amely a rendkívüli mértékű népességnövekedéssel párosulva a vízkészletek kimerülését fogja eredményezni, így nyilvánvaló, hogy a változás majd népességmozgást generál. A folyók vízhozamának csökkenése, a víz szennyezettsége, illetve a vízkivétel olyan nem várt helyeken is természeti csapásokat fog előidézni, ahol ez korábban nem volt jellemző. A természeti katasztrófák kiváltotta menekülés tehát az ökológiai menekültek számának növekedését fogja eredményezni.¹⁹

Nyilvánvaló, hogy Afrikában a népességnövekedés nem mutat párhuzamosságot a munkahelyek számának emelkedésével, amely a prognózis szerint szintén a kivándorláshoz fog vezetni. Az elvándorlás komoly nehézsége szintén a képzett munkaerőt érinti, akik a jobb

¹⁴ SEYMOUR, 2011.

¹⁵ MIGRATION POLICY CENTRE LIBYA, 2013.

¹⁶ BIEDERMANN, 2016. 16.o.

¹⁷ PRIES, 2016. 25–54.o.

¹⁸ WILKINSON – LEACH, 2014. 136-148.o.

¹⁹ BÚR –TARRÓSY i.m. 106.o.

megélhetés, magasabb bérek reményében fejlett és az anyaországnál fejlettebb országokba költöznek. A befogadó országok e képzett munkaerőt igénylik. A szakemberek, mindenekelőtt orvosok és mérnökök elvándorlása komoly problémát jelent a kontinens számára, amelyet gazdasági kibontakozása érdekében ellenintézkedésekkel orvosolni szükséges.

A szubszaharai területeken gazdasági növekedés figyelhető meg, amelyek egyértelműen Angolát, Etiópiát, Botswanát, Nigériát és a Dél-afrikai Köztársaságot érintik. A fejlett gazdaság, valamint a viszonylagos politikai stabilitás miatt az elmúlt években Dél-Afrikát nagy mennyiségű bevándorlás jellemezte. Az Afrikából kiinduló vándorlással szemben kiemelt figyelmet igényel a kontinensen belüli, valamint az Afrikába irányuló migráció.²⁰ Az afrikai térségen belüli nemzetközi migráció a 2000-es évek óta kiemelkedő mértékben nőtt, azonban a legjelentősebb növekedés a kontinensen kívülre távozók számában mutatkozott meg. 2015-ben 9 millió afrikai születésű bevándorló élt Európában, 4 millió Ázsiában, illetve 2 millió Észak-Amerikában. Ezzel szemben Afrika csupán 2,3 millió ázsiai és európai bevándorló otthonává vált.²¹

Afrika lényeges, úgynevezett migrációs folyosókkal rendelkezik, amelyek mindenekelőtt földrajzi fekvéséből, valamint történelmi hagyományaikból erednek. A legnagyobb migrációs folyosókat az észak-afrikai országok között találjuk, például Algériából, Marokkóból és Tunéziából Franciaország, Spanyolország és Olaszország felé haladva. Ezen felül jelentős munkaerő-migrációs folyosó kapcsolódik az Öböl-államokhoz, például Egyiptomból az Egyesült Arab Emírségekhez vagy Szaúd-Arábiához.²² Jellemző, hogy Afrikában a második legnagyobb migrációs folyosó Burkina Faso és Elefántcsontpart között található. E csatornák pillanatképeket mutatnak a migráció folyamatáról, általuk létfontosságú, külföldi születésű populációk alakultak ki a célországokban.²³ 2016-ban az északi régióban Dél-Szudán rendelkezett a legnagyobb számú menekülttel, akik Ugandából és Etiópiából származtak.

A hosszú ideje tartó konfliktusok eredményeként a második legnagyobb számú menekült Szomáliából, ezen felül Szudánból, valamint a Kongói Demokratikus Köztársaságból, Eritreából és a Közép-afrikai Köztársaságból érkezett. Az észak-afrikaiak Európába és az Öböl-államokba

²⁰ TARRÓSY i.m. 232.o.

²¹ LAUFER, 2011. 154.o.

²² DE HAAS, 2014. 33-36.o.

²³ IOM WORD MIGRATION REPORT, 2018.

történő migrációja releváns tényezője a térség migrációs dinamikájának, tekintettel arra, hogy az észak-afrikai népességvándorlás továbbra is a kontinensen kívüli országokra fókuszál. Míg a Marokkóból, Algériából vagy Tunéziából érkező migrációnak történelmi okai vannak (Európa földrajzi közelsége, valamint a korábbi munkaerő-toborzási megállapodások),²⁴ addig az északkeleti országokban (Egyiptom és Szudán) a munkavállalók kizárólag ideiglenes jellegű munkát keresnek. Az észak-afrikai migráció legfőbb mozgatórugója a származási és a célország közötti kimagasló mértékű jövedelemkülönbség és munkanélküliség, amelynek következményeként 2016-ban kb. 10,6 millió észak-afrikai élt Európában és mintegy 3 millió az Öböl-államokban. Az észak-afrikai kistérség a bevándorlók számára legfőképp tranzit területként szolgál, azonban figyelemre méltó, hogy 2015-ben Líbia rendelkezett a legmagasabb számú, több mint 770 000 nemzetközi bevándorlóval, valamint Szudánban is számottevő volt a külföldön – Dél-Szudánban, Eritréában, Etiópiában és Csádban – született és onnan érkezett népesség száma. Miközben Marokkót tradicionálisan kivándorlási országnak tekintettük, napjainkban egyre inkább célszázzá vált, beleértve Afrika más régióinak országaiból származó bevándorlókat is, akik az Európába tartó útjuk megtalálásáig határozatlan ideig tartózkodnak Marokkóban.²⁵

Az észak-afrikai migráció alapvető kiváltó oka a kistérségeken belül kialakult, számos esetben erőszakos konfliktus. 2016 végén a szudáni menekültek többségének a szomszédos Csád és Dél-Szudán szolgált otthonul, ugyanakkor Szudán kiemelkedő menekültbefogadó ország is egyben, amely ezzel egy időben több mint 400 000 dél-szudáni menekültet fogadott. Az észak-afrikai migráció további kiváltó oka a líbiai hullámozó biztonsági és politikai helyzet, amely szintén hozzájárult a menekültek és menedékkérők számának emelkedéséhez.

A nyugati- és közép-afrikai bevándorlók túlnyomó többsége a kistérségeken belül mozog, köszönhetően az egyes államok közötti vízummentességnek, amely a munkaerő-mobilitás szempontjából rendkívül fontos. A szabad mozgásról szóló megállapodások ellenére az illegális migráció továbbra is fennáll a nyugati és a közép-afrikai államok között, tekintettel arra, hogy a Földközi-tengeren keresztül Európába igyekvő bevándorlók esetében Nigéria kiemelkedő tranzit ország, valamint a szabad mozgással rendelkező területeken sem ritka a határokon átnyúló csempé-

²⁴ DE HAAS, i.m. 29–32.o.

²⁵ IOM WORD MIGRATION REPORT, 2018.

szet. Emellett számos nyugat-afrikai határ rendkívül porózus, biztonsági hiányosságokkal rendelkezik, amely kedvez az országok közötti illetéktelen mozgásoknak. A térség környezeti változásai hatással vannak a megélhetésre, a régiót a mezőgazdasági növekedés ellenére még mindig élelmiszerbizonytalanság jellemzi. Az összetett és egymással összefüggő környezeti változások, mint például az aszály és az áradások, valamint az éghajlatváltozás mind hozzájárulnak a határokon átnyúló és országon belüli – vidék és város közötti – mobilitáshoz.

A dél-afrikai kistérségben – hasonlóan a kelet-afrikai országokhoz – széles körben elterjed az illegális migráció. Számos bevándorló származik Etiópiából és Szomáliából, akik legtöbbször csempészet révén jutnak Afrika legdélebbi területeire. A szállítás során sokuk embertelen körülmények között utazva, gyakran zsarolások és fizikai erőszakot tapasztalva érkezik a célszországba, azonban többen vannak azok is, akik a durva körülmények miatt már az utazás során életüket veszítik.

Bármilyen taszító tényező is legyen a kényszer szülte migráció mögött, Sík Endre szerint szociológiai értelemben a menekülés és a kényszermigráció között nincs érdemi különbség. Mindkettő esetében meghatározó a külső kényszer, és kevés idő jut a migráció előkészítésére, nem beszélve arról, hogy a válság csökkentésére a bevándorlónak költségeket kell fordítania.²⁶ Emellett a migráció mögött meghúzódó egyéni és kollektív döntések, fizikai és lelki kényszerek bonyolult rendszert alkotnak, ritkán találkozunk „vegytisztán” önkéntes vagy kényszerű migrációval.²⁷

II. A SZUBSAHARAI ÖVEZET PROBLÉMÁI ÉS JELLEGZETESSÉGEI

A globális Dél fejlődő térségeinek népességrobbanása napi szinten jelent kihívást a kontinens települései és lakosai számára. Az erős modernizáció és városiasodás ellenére a kontinens rurális jegyekkel írható körül, a térségi nagyvárosok népességnövekedése nem az ide vándorlók száma miatt, hanem az eredeti városi népesség számbeli növekedése folytán valósult meg.²⁸

A globalizációval együtt járó gyorsabb információcsere és közlekedés arra ösztönöz, hogy egyre nagyobb számban hagyják el a vidéki

²⁶ SÍK, 1992. 63.o.

²⁷ HAUTZINGER – HEGEDÜS – KLENNER, 2014. 13-17.o.

²⁸ HATTON – WILLIAMSON, 2005. 18-24.o.

területeket. Előrejelzések szerint a következő tíz évben a városi újrakezdés érdekében számos ember fogja elhagyni otthonát, ami azonban nem feltétlenül jelenti a magasabb életszínvonal lehetőségét, tekintettel arra, hogy az afrikai országok egyes térségeit a városi népesség illegális lakóhelyeken történő tartózkodása jellemzi. Az informális telepek nélkülözik az alapellátásokat, amely népegészségügyi problémákhoz vezet.²⁹

A népességnövekedéshez, valamint az éghajlatváltozáshoz fűződő negatív anomáliák, mint amilyen például az elsivatagosodás, komoly problémákat okozott a kontinens talajának termőképességében. Tekintettel arra, hogy a térségben az egy főre jutó élelmiszertermelés máig kimagasló mértékű, az élelmiszerhiány nagyszámú tömegek vándorlásához vezet. A változékony időjárás, a talajerózió és más környezeti problémák mellett az állami sérülékenység is kimagasló, amely az államok bukásához és ugyancsak a migrációhoz vezet.

Kiváltó tényező lehet egy-egy megoldhatatlannak tűnő etnikai probléma, a képzett munkaerő esetében a rugalmatlan kormányzati foglalkoztatáspolitikája, amely nem képes kezelni a munkanélküliséget, valamint a reálkeresetek esése vagy a fizetőeszköz gyengülése. Egyéb faktorok is közrejátszanak az elvándorlási hajlandóságban, például a magasabb jövedelem és életminőség megszerzésének lehetősége, amely motivációként szolgál a képzett munkaerő számára.

Fontos, hogy ismerjük a migráció és a fejlődés kölcsönös összefüggéseit, amelyek a képzett munkaerő elszívása miatt a fejlődő északi és a déli államok között felerősödtek.³⁰ Amennyiben az a vélekedés kerül előtérbe, amely szerint a bevándorlók magukkal hozzák energiájukat, tapasztalataikat és eltökéltségüket a befogadó államba, a migrációval ún. *win-win*, mindkét fél számára előnyös állapotok jöhetnek létre.³¹

2.1. AFRIKA ÉS EURÓPA EGYÜTTMŰKÖDÉSE A MIGRÁCIÓ TERÜLETÉN

Az utóbbi évtizedben a migrációs kihívás – ezen belül a menekültügy – mind Afrikában, mind Európában³² központi kérdéssé vált. A migrációból fakadó kihívások tekintetében 2006 júliusában, Rabat városában 57 afrikai

²⁹ ADEPOJU, 2001. 43-60.o.

³⁰ PORTES, 2008. 17-42.o.

³¹ DE HAAS, 2007. 6.o.

³² RIXER, 2016. 16.o.1

ország, illetve az Európai Unió tagállamainak miniszteri tanácskozásán rögzítésre került az Afrika és Európa közötti együttműködés. A tanácskozáson elfogadásra került, hogy az öregedő Európának bizonyos mértékű migrációra van szüksége. A megállapodást a 2006 novemberében, a líbiai Szirtében megtartott találkozó erősítette meg, amelyen az afrikai és európai külügyminiszterek és kormányzati szereplők közös nyilatkozatot³³ fogadtak el a migrációhoz fűződő átfogó egység alkalmazása, valamint a közös felelősségvállalás tekintetében. Az eszmecsere 2007 júniusában, Madridban folytatódott, amelyen egy minden országra kiterjedő hálózat kiépítésére helyezték a hangsúlyt. Ezt követően 2007 decemberében a lisszaboni EU-Afrika csúcstalálkozóra került sor, amelyen az Európai Bizottság felvetésére a migrációt támogató bővítésekre, valamint a képzett munkaerő kivándorlásának megállítására helyezték a hangsúlyt. A konferencia legfőbb üzenete Európa részéről az afrikai igények támogatása volt.

A térség sajátossága, hogy elsősorban belső vándorlások jellemzik, amelyeket főként a menekültek, illetve a munkavállalási célú bevándorlók idéznek elő. Az egymást követő krízisek, valamint a nyugat-afrikai politikai és gazdasági válságok új irányba terelték a migrációs mozgásokat, azonban az afrikaiak számára még mindig Európa és Észak-Amerika a migráció fő iránya. A vándorlás hatására új államok, például a Dél-afrikai Köztársaság vonzereje is megnőtt, azonban a kontinensen egyre súlyosbodó etnikai konfliktusok, a népességnövekedés, valamint a kiszámíthatatlan politikai helyzet tovább alakítja a migrációs irányokat. Mindezen belső tényezők mellett nem feledkezhetünk meg arról, hogy a globalizáció és a regionális integrációs törekvések is alakítják az afrikai migrációs folyamatokat.³⁴ A népességnövekedés komoly kihívást jelent a kontinens számára, tekintettel arra, hogy a munkaképes lakosság, valamint az új munkahelyek száma között óriási különbség mutatkozik meg. A túlszűfolt területek arra készítetik az embereket, hogy új célokat keressenek, ahol lehetővé válhat a megfelelő életminőség biztosítása.

A szakképzés páratlan érték a kontinens számára, és a képzett munkavállalók jobban meg tudják védeni gazdasági és politikai érdekeiket. Az afrikai munkaerő nélkülözhetetlen a kontinens gazdasági növekedésének megszilárdításához és a külföldi befektetések ösztönzéséhez. Fontos az

³³ THE JOINT AFRICA-EU DECLARATION ON MIGRATION AND DEVELOPEMENT, 2006.

³⁴ URBÁN, 2011. 115-118.o.

együttműködés Európával és más kontinensekkel, de az afrikai országok közötti kétoldalú együttműködés erősíti a kontinenst, amikor jövőbeli kihívásokkal szembesül. Afrika akkor tudja a jövőben megtartani képzett munkaerőit, és a visszavándorlást elősegíteni, ha megfelelő munkahelyeket tud létrehozni, és versenyképes fizetést tud biztosítani.

III. LEGÁLIS ÉS ILLEGÁLIS MIGRÁCIÓ ÉS KEZELÉSÜK

A folyamatos fegyveres konfliktusok miatt Afrika az elmúlt években ismét a nemzetközi figyelem középpontjába került. A menekültválság sajnos napjainkban is zajlik. Egyre több afrikai törekszik lakóhelyét elhagyva eljutni Európába, a legfőbb cél pedig az Európai Unió tagállamai. Bár sokan vannak, akik Európába igyekeznek, azonban a legtöbb ember még mindig Afrikán belül mozog.³⁵ Annak ellenére, hogy nagyon sokan törvénytelenül kelnek útra, a bevándorlók döntő többsége rendelkezik az utazáshoz szükséges engedélyekkel, vízummal, útlevelemmel, és legálisan igyekeznek megtalálni a boldogulásukat a célország területén.

Jelentős probléma, hogy a kívánt, megfelelő szakképzettséggel rendelkező munkaerő helyett, akikre egyébként szükség is volna, sok esetben szakképzetlen bevándorlók érkeznek a célországokba. Ez egy nem túl kedvező folyamat, tekintettel arra, hogy ők sok esetben képtelenek alkalmazkodni a fogadó országban elvárt társadalmi normákhoz. A jelenleg is zajló menekültügyi válság idején érzékelhető, hogy több afrikai igyekszik elhagyni lakóhelyét és próbál bejutni Európába, illetve az Európai Unió tagállamaiba, azonban az afrikai bevándorlók zöme továbbra is a kontinensen belül mozog. „Az afrikai vándorok céltérsége Európán kívül Észak-Amerika, az Öböl-térség és Ázsia.”³⁶

A migrációra vállalkozók számára a szülőföldjüket elhagyni kényszerülők, majd a világ valamely más táján és más népek közé sodródott etnikumok jelenléte döntésük fontos befolyásoló tényezője, tekintettel arra, hogy az afrikai bevándorlók utazása során felmerült próbatételeket és későbbi megérkezésüket követően bíznak a célországban élő afrikaiak támogatásában.³⁷ Megjegyzendő, hogy az Európába érkező afrikai bevándorlók túlnyomó része rendelkezik a belépéshez, az ott tartózkodáshoz, a kiutazáshoz vagy az ország területén történő átutazáshoz

³⁵ URBÁN, i.m. 115-118.o.

³⁶ FLAHAUX – DE HAAS 2016. 1-25.o.

³⁷ TARRÓSY, i.m. 5-6.o.

szükséges engedéllyel (vízummal), különösen azok az afrikai munkavállalók, akik cirkuláris bevándorlóként, például egy-egy időnyellegű munka érdekében érkeznek a kontinensre.³⁸

A legális bevándorlók számára továbbra is vonzó célpont a kelet-közép-európai térség, azonban számukra a kialakult szigorú határ-ellenőrzések miatt kedvezőbb célországgá vált Ázsia, így egy bevándorlónak olcsóbb lehet az utazása – például Kínába – és könnyebben juthat vízumhoz is.

3.1. A LEGÁLIS ÉS ILLEGÁLIS MIGRÁCIÓ KEZELÉSE

A migrációval kapcsolatos feladatok tekintetében az afrikai válaszokat is figyelembe kell vennünk. Afrika-szerte kiemelten fontos a regionális együttműködés, valamint a kontinens egészének kooperációja. A regionális együttműködés legfontosabb célja a tudás, a magasan képzett munkaerő, valamint a fejlődéshez nélkülözhetetlen tapasztalatok saját kereteken belül történő tartása.³⁹

Az 1960-as években az európai oktatási rendszer megnyílt az afrikaiak számára. Tanulmányi ösztöndíjjal számos fiatal ösztöndíjas érkezett Európába, majd az 1980-as évektől kezdődően sokan emigráltak az Egyesült Államokba és a Közel-Keletre, továbbá egyéb gazdag és fejlődő országokba. Az afrikai országok többsége nem képes a globális versenyben részt venni, ezért a regionális integrációt használják megoldásként az erőforrások megfelelő felhasználására, illetve a tudás helyben tartására.⁴⁰

Hosszú távon megoldásként szolgálhat Afrika számára, hogy a kontinensen található a legtöbb olyan közösség, amely regionális integrációra buzdít, a személyek szabad áramlását megvalósíthatónak tartja és a legális migrációt saját régióiban támogatja. Ez az elképzelés hasonló az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleményében megfogalmazottakhoz⁴¹, amelynek középpontjában a migráció legalizálása áll.

A legális migráció kezeléséhez kapcsolódó, azon belül az integrációt elősegítő tényező annak szabályozása, hogy a huzamosabb ideig tartózkodási engedéllyel rendelkező személyekkel szemben megfelelő nyelvismeret követelményét támasszák. Emellett lényeges, hogy a beván-

³⁸ PRIES, i.m. 38.o.

³⁹ PORTES, i.m. 23.o.

⁴⁰ BÚR - TARRÓSY i.m. 111.o.

⁴¹ EESC OPINION, COM, 2010.

dorló munkavállalók a befogadó állam állampolgáraival egyenlő bánásmódban részesüljenek a munkaerőpiacon. Az alkalmazási és munkavégzési feltételek, a szociális ellátás vagy az adókedvezmények egyenértékűsége védelmet biztosíthat a bevándorlók részére. A magasan képzett munkaerő számára olyan környezet válhat vonzóvá, amely munkavállalási szempontból kedvezőbb feltételek nyújtására képes.⁴² Általánosságban elmondható, hogy a legális migráció vonatkozásában számtalan lényeges partnerségi és stabilitási megállapodásnak kell születnie az adott államok és térségek között, amelyeknek ki kell térniük a kereskedelmi és politikai kapcsolatok fejlesztésére. Elsőként az 1995-ös Barcelonai Nyilatkozat révén – a partnerség jegyében – gazdasági, politikai és szociális együttműködés indult meg a Mediterráneum államaival. „A barcelonai folyamatot követően létrejött a Mediterrán Unió, majd az eljárás továbbfejlesztéseként az Unió társulási megállapodást kötött Algériával, Egyiptommal, Marokkóval és Tunéziával.”⁴³

A legális migráció vonatkozásában egyrésztől kiemelten fontos az európai és észak-afrikai országok közötti állandó migrációs csatornák támogatása, valamint a munkahelyteremtés megkönnyítése és a munkalehetőségek biztosítása érdekében az intézmények közötti hálózatok létrehozása. Másrésztől létfontosságú az afrikai országokban működő regionális irodák együttműködésének erősítése az Interpol Nemzeti Központi Hatóságaival, valamint az Európai Unió és az afrikai országok közötti kommunikációs hálózatok továbbfejlesztése.⁴⁴ Az elmúlt évek afrikai migrációs trendje megváltozott.

Az Európai Unió és Afrika között régóta partnerségi viszony áll fenn, amelyet a 2015. november 11-12.-ei, migrációról szóló Valletta-csúcstalálkozó is megerősített, azáltal, hogy az instabilitás kiváltó okai miatt, illetve a migráció hatékony kezelése érdekében létrehozták az EU Afrikai Sürgősségi Vagyonkezelői Alapját. „A vallettai csúcstalálkozáson az európai és az afrikai állam-, illetve kormányfők azszal a szándékkal találkoztak, hogy erősítsék a migrációval kapcsolatos együttműködést, továbbá megvitassák az előttük álló kihívásokat és a benne rejlő lehetőségeket.”⁴⁵ A csúcstalálkozáson elfogadott cselekvési terv elsődleges céljai a legális migráció és a mobilitás területén, valamint a visszaküldés és visszafogadás terén folytatott együttműködés

⁴² MOHAY, 2011. 207-213

⁴³ GYENEY, 2011. 148-150

⁴⁴ VALLETTA SUMMIT, ACTION PLAN, 2015.

⁴⁵ Uo.

javítása, a bevándorlók, illetve a menedékkérők védelmének erősítése, továbbá az illegális migrációhoz kapcsolódó emberkereskedelem és bevándorló csempészet elleni fellépés érdekében kerültek meghatározásra.⁴⁶

Figyelembe véve a nemzeti sajátosságokat, a cselekvési terv kiemelt területei összhangban állnak az országok szuverenitásával, valamint a nemzeti jogszabályokkal, mindemellett kiemelkedő uniós források állnak rendelkezésre az Afrikával történő együttműködésre.

A diplomáciai támogatás megerősítése szükséges, amellyel a legsürgetőbb afrikai válsághelyzetek gyors megoldása válik lehetővé. A biztonság és a terrorfenyegetések elleni küzdelem érdekében nélkülözhetetlen az állami erőforrások stabilizálása, valamint a helyi lakosság javát szolgáló erőfeszítések folytatása.⁴⁷

A vallettai csúcstalálkozón létrehozott Sürgősségi Alap⁴⁸ számos cselekvési programot hirdetett a migráció csökkentése, a bevándorlók életkörülményének javítása, illetve az irreguláris migráció okainak kezelése érdekében.

A regionális migrációs program a megfelelő migrációs gazdálkodást előmozdító és az embercsempészet elleni küzdelmet elősegítő program, amelynek célja a bevándorlók jogainak biztosítása, illetve a kizsákmányolástól, erőszaktól és visszaélésektől történő védelme. A program általános célja mindenekelőtt a migráció megkönnyítése. Ez a határigazgatás javítása, a bűnözői hálózatok elleni küzdelem, elsősorban átfogó kormányzás elősegítése révén, illetve az emberi jogi visszaélések megelőzése és a jogállamiság érvényesülése által valósulhat meg. Ezen felül a biztonság és az igazságszolgáltatás nemzeti erőforrásainak növelése, az illegális migráció, az emberkereskedelem és a bevándorló-csempészet elleni küzdelem a regionális együttműködésekén keresztül válhat valóra.

KONKLÚZIÓ

Az afrikai vándorlás nem új keletű, az afrikai népek mindennapi életéhez hozzátartozik a kontinensen belüli, illetve az Afrika és Európa közötti migráció.

Az Európa irányába történő helyezkedés háttérben történelmi okok, főként a gyarmati rendszer öröksége húzódik, amelynek követ-

⁴⁶ VALLETTA SUMMIT, ACTION PLAN, 2015.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Uo.

kezménye a diaszpórák kialakulása. A 2015-ös migrációs válság következményeként többször vetődött fel, hogy az afrikaiak el fogják árasztani Európát. E feltételezés azonban nem volt helytálló. A migrációs folyamatok tekintetében a kontinensen belüli migrációra érdemes figyelniük, továbbá az Afrika és Kína közötti migráció erősödésére.

Az Afrikából induló migráció tranzitországai olyan változásokon mentek keresztül, amelyek kimagasló mértékben befolyásolták az Európába történő vándorlást. A migrációs nyomás, ahogyan ezt napjainkban is érezzük, egyre inkább Európa felé fog állandósulni, tekintettel arra, hogy Afrikában a gyors népességnövekedés miatt rendkívüli mértékben nő a munkaképes korúak száma, ezzel szemben Európában prominens mértékben csökken.

A kényszermigráció ugyanakkor a kiinduló tényező egyénre gyakorolt hatása, illetve a kényszer dominanciája tekintetében is továbbértelmezhető. A végső tanulság azonban mégis az, hogy a migrációt visszafordítani vagy az elvándorlás folyamatát leállítani már nem lehet, meg kell tanulnunk alkalmazkodni hozzá, Alkalmazkodni kell a migrációhoz, mert az ember, mint társadalmi lény mindig vándorolni fog, hiszen az ember egyre jobb életkörülményeket kíván biztosítani magának. Alapjában véve a vándorlás szorosan kapcsolódik az emberiség történetéhez. A fentiek alapján arra a következtetésre jutunk, hogy Európa példa lehet Afrikának a fejlesztési programokat illetően, azzal a céllal, hogy afrikai fiatalok ne vándoroljanak ki.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 285/2013. (VII. 26.) KORM. RENDELET a Stipendium Hungaricumról,
Nemzeti Jogszabálytár
- ADEPOJU, ADERANTI (2001): Regional Organizations and Intra- Regional Migration in Sub- Saharan Africa: Challenges and Prospects. International Migration, vol. 39, no. 6. DOI azonosító: <https://doi.org/10.1111/1468-2435.00178>
- BIEDERMANN ZSUZSÁNNA (2016): A szubszaharai Afrikából Európába irányuló migráció kiváltó okai. MTA KRTK Világ gazdasági Intézet, Budapest, Műhelytanulmányok 113.
- BÚR GÁBOR – TARRÓSY ISTVÁN (2011): Az afrikai vándorlás háttéréről és jellemzőiről, In: Tarrósy István - Glied Viktor - Keserű Dávid szerk.: Új népvándorlás, Migráció a 21. században Afrika és Európa között, Pécs, IDRResearch Kft./Publikon Kiadó.

- CASTLES, STEPHEN – DE HAAS, HEIN – MILLER, MARK J. (2014): *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. 5th edition., London, Palgrave Macmillan.
- DE HAAS, HEIN (2014): Euro-Mediterranean migration futures. The cases of Morocco, Egypt and Turkey. In: Bommers, Michael–Fassmann, Heinz– Sievers, Wiebke (eds.): *Migration from the Middle East and North Africa to Europe. Past Development, Current Status and Future Potentials*. Amsterdam University Press.
- DE HAAS, HEIN (2007): Turning the tide? Why development will not stop migration. *Development and Change*, vol. 38, no. 5. DOI azonosító: <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.2007.00435.x>
- DELGADO WISE, RAUL (2014): A Critical Overview of Migration and Development: The Latin American Challenge. *Annual Review of Sociology* Vol. 40. DOI azonosító: <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071811-145459>
- EESC OPINION, COM (2010) 379 final – 2010/0210 (COD). Elérhető: www.eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:218:0097:0100:EN:PDF (Letöltve: 2020. március 14.)
- FLAHAUX, MARIE-LAURENCE – DE HAAS, HEIN (2016): „African migration: trends, patterns, drivers”. *Comparative Migration Studies*. Vol. 4, No. 1. DOI azonosító: <https://doi.org/10.1186/s40878-015-0015-6>
- GYENEY LAURA (2011): Legális bevándorlás az Európai Unióba, különös tekintettel a családi élet tiszteletben tartásának jogára. Doktori értekezés, Budapest, 148-150. Elérhető: <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Gyenyey%20Laura%20Phd.pdf> (Letöltve: 2020. március 24.)
- HATTON, TIMOTHY J. – WILLIAMSON, JEFFREY G.(2005): *Global migration and the world economy. Two centuries of policy and performances.*, Cambridge, Massachusetts, The MIT Press.
- HAUTZINGER ZOLTÁN – HEGEDÜS JUDIT – KLENNER ZOLTÁN (2014): *A migráció elmélete*. Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Kar. Budapest: Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó Zrt.
- IOM – WORD MIGRATION REPORT 2018 (2018). Elérhető: http://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2018_en.pdf (Letöltve: 2020. március 12.)
- LAUFER BALÁZS (2011): Az észak-afrikai migráció és politikai kételyek Európában, In: Tarrósy István - Glied Viktor - Keserű Dávid szerk.: Új

népvándorlás, Migráció a 21. században Afrika és Európa között, Pécs, IDResearch Kft./Publikon Kiadó.

- MARSAI VIKTOR (2016): A migrációs diskurzus margójára – Afrika mint kibocsátó régió, *Nemzet és Biztonság* 2016/4. szám.
- MIGRATION POLICY CENTRE (2013): *Libya, The Demographic-Economic Framework of Migration, The Legal Framework of Migration, The Socio-Political Framework of Migration*, Elérhető: http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/migration_profiles/Libya.pdf (Letöltve: 2020. március 12.)
- MOHAY ÁGOSTON (2011): A nemzetközi népességmozgás jogi szabályozásának lehetőségei – A legális migráció Európai Unió szabályozásának példája, In: Tarrósy István - Glied Viktor - Keserű Dávid szerk.: *Új népvándorlás, Migráció a 21. században Afrika és Európa között*, Pécs, IDResearch Kft./Publikon Kiadó, 207-213.
- PORTES, ALEJANDRO (2008): *Migration and Development: A Conceptual Review of the Evidence*. In: Castles, Stephen–Deglado Wise, Raul (eds.): *Migration and Development: Perspectives from the South*. International Organization for Migration (IOM).
- PRIES, LUDGER (2016): *Circular Migration as (New) Strategy in Migration Policy? Lessons from Historical and Sociological Migration Research*. In: Nadler, Robert–Kovács, Zoltán–Glorius, Birgit–Lang, Thilo (ed.): *Return Migration and Regional Development in Europe. Mobility Against the Stream. New Geographies of Europe*, Palgrave Macmillan.
- RIXER, ÁDÁM (2016): *Migrants and Refugees in Hungary. A Legal Perspective*. Budapest, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, 161.
- ROGALY, BEN (2009): *Spaces of work and everyday life: labour geographies and the agency of unorganised temporary migrant workers*. *Geography Compass* 3 Vol. 6. DOI azonosító: <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2009.00290.x>
- SEYMOUR, RICHARD (2011): *Libya's spectacular revolution has been disgraced by racism*, *The Guardian*, 30 August 2011, Elérhető: <http://www.theguardian.com/commentisfree/2011/aug/30/libya-spectacularrevolution-disgraced-racism> (Letöltve: 2020. március 12.)
- SÍK ENDRE (1992): *A társadalmi előnyök rekonverziója a menekülés során*. *Szociológiai Szemle*, 1992/1.
- TARRÓSY ISTVÁN (2017): *Afrikaiak a világban, afrikaiak Magyarországon – Elhanyagolt diaszpóra? Modern Geográfia*, 2017./4, 5.

- THE JOINT AFRICA-EU DECLARATION ON MIGRATION AND DEVELOPEMENT, (2006). Elérhető: https://au.int/sites/default/files/pages/32899-file-4_the_joint_africa_eu_declaration_on_migration_and_development_2006.pdf (Letöltve: 2020. március 12.)
- UNHCR (2011): Update on the humanitarian situation in Libya and the neighbouring countries, Elérhető: <http://www.unhcr.org/4d7788729.html> (Letöltve: 2020. március 20.)
- UNITED NATIONS (2011): Sixty-fifth General Assembly Informal Thematic Debate AM & PM Meetings, 19 May 2011. Elérhető: www.un.org/News/Press/docs/2011/ga11080.doc.htm (Letöltve: 2020. március 10.)
- URBÁN FERENC (2011): Az afrikai kontinens migrációs sajátosságai, In: Tarrósy István - Glied Viktor - Keserű Dávid szerk.: Új népvándorlás, Migráció a 21. században Afrika és Európa között, Pécs, IDRResearch Kft./Publikon Kiadó
- VALLETTA SUMMIT (2015), 11-12. November 2015. – Action Plan, Elérhető: http://www.consilium.europa.eu/media/21839/action_plan_en.pdf (Letöltve: 2020. március 10.)
- WILKINSON, ANNIE – LEACH, MELISSA (2014): „Briefing: Ebola – Myths, Realities, and Structural Violence”. African Affairs, Vol. 114, No. 454. DOI azonosító: <https://doi.org/10.1093/afraf/adu080>